

Pojęcia kluczowe: przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, wypadek, spożywanie alkoholu, zażywanie środka odurzającego

Jan Kluza

Obostrzenie odpowiedzialności karnej za wybrane przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji na gruncie nowelizacji Kodeksu karnego z 2023 r.

ABSTRAKT

W 2023 r. w życie weszła nowelizacja Kodeksu karnego uchwalona rok wcześniej, której głównym kierunkiem jest zaostrzenie zasad odpowiedzialności karnej. Jednym z obszarów, gdzie ustawodawca wprowadził surowsze reguły odpowiedzialności karnej, są przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. W tym zakresie szczególnie zwracają uwagę dwie regulacje – zawarte w art. 178 k.k. i art. 42 k.k., które w sposób znaczący podwyższają dotychczasowe zagrożenie za wybrane przestępstwa komunikacyjne i wprowadzają nowe, dotąd nieznanne podstawy zaostrzenia tej odpowiedzialności. Nowelizacja Kodeksu karnego w tym zakresie budzi zasadnicze wątpliwości, które skłaniają się ku podważeniu tych przepisów.

I. WSTĘP

W dniu 1.10.2023 r. w życie weszła większość zmian Kodeksu karnego wprowadzonych ustawą z 7.7.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹, która w dużej mierze dokonuje obostrzenia odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw na wielu obszarach – zarówno w instytucjach części ogólnej Kodeksu karnego, jak i przepisów typizujących poszczególne przestępstwa opisanych w części szczególnej Kodeksu. Jedną z takich zmian wprowadzono w zakresie odpowiedzialności karnej za spowodowanie wypadku komunikacyjnego. O ile ustawodawca nie dokonał zmian w zakresie granic kary za przestępstwo z art. 177 § 1 i 2 k.k., to istotnych zmian dokonano w art. 178 k.k. przewidującym surowszą odpowiedzialność karną za spowodowanie wypadku. Na skutek zmian z art. 178 § 1 k.k. jako znamię

¹ Ustawa z 7.7.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600), dalej: k.k.

decydujące o obostrzonej odpowiedzialności karnej wprowadzono dodatkowo spożywanie alkoholu po wypadku, a przed poddaniem badaniu na zawartość alkoholu, a także wprowadzono art. 177 § 1a k.k. podwyższający w sposób znaczny zarówno dolne, jak i górne granice ustawowego zagrożenia za występkę z art. 173 § 3 lub 4 k.k. lub art. 177 § 2 k.k. w warunkach z art. 178 § 1 k.k. To zaś powoduje wątpliwości co do zgodności z Konstytucją RP części z tych rozwiązań, a także powoduje trudności w określeniu skutków tych zmian, co zostanie rozwinięte w dalszej części.

II. CHARAKTER PRAWNY ZMIAN DOKONANYCH W ART. 178 K.K.

Do 1.10.2023 r. art. 178 § 1 k.k. przewidywał, że skazując sprawcę, który popełnił przestępstwo określone w art. 173, art. 174 lub art. 177 k.k., znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, sąd orzeka karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane sprawcy przestępstwo w wysokości od dolnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę, a w wypadku przestępstwa określonego w art. 177 § 2 w wysokości nie niższej niż 2 lata, do górnej granicy tego zagrożenia zwiększonego o połowę. Przepis ten stanowi zatem nadzwyczajne obostrzenie odpowiedzialności karnej, sam zaś nie stanowi typu kwalifikowanego, gdyż nie posługuje się własną sankcją karną, a jedynie odwołuje się do zagrożenia przewidzianego za przestępstwa, do których się odnosi². Również A. Marek na tle poprzedniego brzmienia art. 178 § 1 k.k. wskazywał, że „W wypadku typów kwalifikowanych zwykle mamy do czynienia z «dodaniem» do typu podstawowego znamion kwalifikujących, które zmieniają ustawowe zagrożenie za ten typ przestępstwa, podczas gdy w art. 178 ustawodawca wprowadził nadzwyczajne obostrzenie kary odnoszące się do sankcji przewidzianych za różne typy przestępstw komunikacyjnych”³.

Stanowisko takie prezentuje także Sąd Najwyższy⁴. Odnotować jednak trzeba, że w doktrynie wyrażane są także poglądy przeciwne⁵.

Charakteru tego nie zmienia dokonana nowelizacja, która w § 1 wprowadza nowe kryterium obostrzenia odpowiedzialności karnej w postaci spożycia alkoholu lub zażycia środka odurzającego po popełnieniu czynu określonego w art. 173 § 1 lub 2, art. 174 lub art. 177 § 1 k.k., a przed poddaniem go przez uprawniony organ badaniu w celu ustalenia w organizmie zawartości alkoholu lub obecności środka odurzającego. W dalszym ciągu przepis ten stanowi przykład nadzwyczajnego obostrzenia

2 R.A. Stefański (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016, s. 1063.

3 A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 430.

4 Zob. postanowienie SN z 28.06.2006 r. (II KK 285/05), LEX nr 193050; wyrok SN z 1.03.2011 r. (V KK 284/10), OSNKW 2011/5, poz. 45, LEX nr 817604.

5 M. Budyn-Kulik (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2015, s. 471; K. Szmidi, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 marca 2002 r.*, I KZP 4/02, „Prokuratura i Prawo” 2003/4, s. 133.

kary, co wynika z posłużenia się przez ustawodawcę sformułowaniem „skazując sprawcę, który popełnił przestępstwo określone w art. 173 § 1 lub 2, art. 174 lub art. 177 § 1”. Jak wskazuje bowiem J. Kulesza, z takiego brzmienia tego przepisu w jego części wstępnej „wynika bez wątpienia, iż wyłącznie znamiona zawarte w art. 173, 174 i 177 określają czyny zabronione”⁶. W obrębie art. 178 § 1 k.k. ustawodawca dokonał także ograniczenia przestępstw, do których przepis ten się odnosi, co jest związane z wprowadzeniem nowej jednostki redakcyjnej w postaci § 1a w tym artykule. Do tej pory art. 178 § 1 k.k. odnosił się do wszystkich przestępstw określonych w art. 173, 174 i 177 k.k., co wynikało z posłużenia się w części wstępnej przepisu odniesieniem do całych artykułów, a nie poszczególnych ich paragrafów. Częściowo zmienia to nowelizacja z 2022 r., gdyż zamiast art. 173 k.k. ustawodawca wyraźnie odwołuje się do przestępstw z art. 173 § 1 lub 2 k.k. i zamiast art. 177 k.k. odwołuje się do art. 177 § 1 k.k. Związane to jest z wprowadzeniem nowej jednostki redakcyjnej w art. 178 § 1a k.k. Zgodnie z tym przepisem, skazując sprawcę, który popełnił przestępstwo określone w art. 173 § 3 lub 4 lub art. 177 § 2, w warunkach określonych w [art. 178 – J.K.] § 1 lub którego dotyczy wskazana w tym przepisie okoliczność, sąd orzeka karę pozbawienia wolności w wysokości:

1. nie niższej niż 3 lata, jeżeli następstwem wypadku jest ciężki uszczerbek na zdrowiu innej osoby albo następstwem katastrofy jest ciężki uszczerbek na zdrowiu wielu osób, do dwukrotności górnej granicy ustawowego zagrożenia,
2. nie niższej niż 5 lat, jeżeli następstwem czynu jest śmierć człowieka, do dwukrotności górnej granicy ustawowego zagrożenia w przypadku katastrofy, a 20 lat pozbawienia wolności w przypadku wypadku.

Tym samym ustawodawca „wyciągnął” z dotychczasowej treści art. 178 § 1 k.k. trzy typy przestępstw określonych w art. 173 § 3 i 4 k.k. oraz w art. 177 § 2 k.k., w odniesieniu do których w razie zaistnienia okoliczności, o których mowa w § 1, przewidział odrębnie znacznie surowsze obostrzenie odpowiedzialności karnej. Odnosząc powyższe do teoretycznych podstaw wyróżniania typów kwalifikowanych przestępstw, o czym była mowa powyżej, wskazać należy, że zmiana ta rodzi jeszcze dalej idące wątpliwości, czy art. 178 § 1a k.k. przewiduje dalsze obostrzenie odpowiedzialności karnej za wskazane przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, czy już stanowi odrębny typ kwalifikowany. Rozwiązanie to wyraźnie bowiem odróżnia się od obostrzenia kary przewidzianego w art. 178 § 1 k.k., mimo że także i w § 1a ustawodawca posługuje się sformułowaniem „skazując sprawcę”. Typizacja przestępstw na podstawowe, uprzywilejowane i kwalifikowane opiera się bowiem na „określonej modyfikacji znamion ustawowych w ramach tego samego czynu zabronionego, która w konsekwencji stanowi podstawę do opatrzenia szczególnego typu przestępstwa

6 J. Kulesza, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 czerwca 2006 r., II KK 285/05, „Prokuratura i Prawo” 2008/4, s. 162.*

sankcją karłą odpowiednio łagodniejszą albo surowszą, w odniesieniu do typu podstawowego przestępstwa⁷. Modyfikacja ta może odnosić się do wyodrębniania określonych następstw czynu bądź przez wskazanie dodatkowych okoliczności, które mają charakter statyczny⁸. W omawianym przypadku art. 178 § 1a k.k. zawiera znamiona kwalifikujące określone w § 1 i przewiduje surowszą odpowiedzialność karłą w stosunku do trzech rodzajów przestępstw. Skoro „warunkiem niezbędnym do uznania, że przepis wprowadza kwalifikowany typ przestępstwa, jest oznaczenie w nim odrębnej i samoistnej sankcji karnej”⁹, to zastanowić się należy, czy przewidziane w art. 178 § 1a k.k. uregulowanie dolnej granicy ustawowego zagrożenia na poziomie odpowiednio 3 lub 5 lat pozbawienia wolności taką samoistną sankcją karłą nie jest. Innymi słowy, norma wynikająca z tego przepisu jest równoznaczna z tym, że kto popełnia przestępstwo z art. 173 § 3 lub 4 k.k. lub art. 177 § 2 k.k., znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, lub zbiegł z miejsca zdarzenia lub spożywał alkohol, lub zażywał środek odurzający po popełnieniu czynu, a przed poddaniem go przez uprawniony organ badaniu w celu ustalenia w organizmie zawartości alkoholu lub obecności środka odurzającego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do dwukrotności górnej granicy ustawowego zagrożenia, jeżeli skutkiem jest wystąpienie ciężkiego uszczerbku, albo karze pozbawienia wolności od lat 5, jeżeli następstwem czynu jest śmierć człowieka, do dwukrotności górnej granicy ustawowego zagrożenia w przypadku katastrofy, a 20 lat pozbawienia wolności przy wypadku. Traci w takim razie aktualność pogląd Sądu Najwyższego, który stwierdził, że „Zastosowanie art. 178 k.k. nie zmienia ustawowego zagrożenia za przestępstwo z art. 177 § 1 k.k. Przestępstwo to zagrożone jest karą pozbawienia wolności do lat 3, co pozwala – zgodnie z art. 469 § 1 k.p.k. – na rozpoznanie takiej sprawy w trybie uproszczonym”¹⁰. Dalej aktualne jest jednak stwierdzenie, że art. 178 § 1a k.k. sam w sobie zawiera samodzielnie znamion czynu zabronionego, które określone są w art. 173 § 3 lub 4 lub art. 177 § 2 k.k. Z tych powodów również i art. 178 § 1a k.k. uznać należałoby za przepis przewidujący obostrzenie odpowiedzialności karnej, a nie typ kwalifikowany.

III. PODWYŻSZENIE USTAWOWYCH GRANIC ZAGROŻENIA Z ART. 178 § 1A K.K.

Jak wyjaśniono powyżej, w art. 178 § 1a k.k. ustawodawca wprowadził nowy rodzaj obostrzenia odpowiedzialności karnej w stosunku do trzech rodzajów przestępstw. Skutkuje to znacznym podwyższeniem dolnych granic ustawowego

7 R. Zawłocki (w:) *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017, s. 137; podobnie: J. Kulesza (w:) *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze*, red. J. Kulesza, Warszawa 2023, s. 174–175.

8 J. Brzezińska, *Struktura zmodyfikowanych typów przestępstw. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2020, s. 142–143.

9 T. Razowski (w:) *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, red. J. Giezek, Warszawa 2021, s. 434.

10 Uchwała SN z 13.05.1999 r. (I KZP 16/99), LEX nr 82291.

zagrożenia w stosunku do tych przestępstw. Brzmienie jednak tego przepisu jest nazbyt kazuistyczne i powodować może trudności w praktycznym jego stosowaniu. Zwrócić trzeba przede wszystkim uwagę na konsekwencje w zakresie wymiaru kary, która w tym przypadku nie może być niższa od 3 lub 5 lat pozbawienia wolności, w zależności od rodzaju spowodowanego skutku. To zaś powoduje wątpliwość, czy czyn taki stanowi jeszcze występki, czy już zbrodnię. W konsekwencji prowadzi to do pytania, czy w danej sprawie w I instancji orzekać powinien sąd rejonowy czy okręgowy, jako właściwy w sprawach o zbrodnię. O ile występki z art. 173 § 2 k.k., do którego odnosi się m.in. art. 178 § 1a k.k., wymieniony jest w katalogu występków z art. 25 § 1 pkt 2 k.p.k., w stosunku do których właściwym sądem w I instancji jest sąd okręgowy, o tyle występki z art. 177 § 2 k.k. już nie. To zaś ma znaczenie dla oceny tego, czy wyrok sądu *a quo* dotknięty jest bezwzględną przyczyną odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 4 k.p.k., czy też nie. Zgodnie bowiem z art. 7 § 2 k.k. zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą. W doktrynie wskazuje się, że dla podziału na zbrodnie i występkę „nie ma znaczenia sądowy wymiar kary. Nie mają też znaczenia modyfikacje ustawowego zagrożenia związane z nadzwyczajnym wymiarem kary, nawet jeżeli mają charakter obligatoryjny. Ponieważ surowość ustawowego zagrożenia karą jest wynikiem rozpoznanego przez ustawodawcę stopnia społecznej szkodliwości związanego z daną kategorią zachowania, to merytoryczną podstawą podziału przestępstw na zbrodnie i występkę jest abstrakcyjny (związany z określonym typem czynu zabronionego) stopień społecznej szkodliwości czynu”¹¹. W świetle jednak poczynionych wyżej uwag odnośnie do tego, że przepis art. 178 § 1a k.k. stanowi o nadzwyczajnym obostrzeniu odpowiedzialności, stanowisko to nie jest rozstrzygające. Należy jednak wskazać, że zbrodnię można popełnić tylko umyślnie (art. 8 k.k.), a w konsekwencji nie może stanowić zbrodni przestępstwo o kombinowanej stronie podmiotowej, tj. kwalifikowane przez nieumyślne spowodowanie skutku zgodnie z art. 9 § 2 k.k.¹² Przestępstwa zaś, do których odnosi się art. 178 § 1a k.k., mają charakter nieumyślny (art. 177 § 2 k.k.) lub mają złożoną stronę podmiotową (art. 173 § 3 i 4 k.k.). Powoduje to, że regulacja art. 178 § 1a k.k. nie zmienia charakteru tych przestępstw na zbrodnię, a zatem w odniesieniu do czynu z art. 177 § 2 k.k. nie wpływa na właściwość rzeczową sądu.

11 A. Zoll (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, s. 138.

12 A. Zoll (w:) *Kodeks...*

**IV. SPOŻYWANIE ALKOHOLU LUB ZAŻYWANIE ŚRODKA ODURZAJĄCEGO
PO POPEŁNIENIU CZYNU OKREŚLONEGO W ART. 173 § 1 LUB 2, ART. 174
LUB ART. 177 § 1, A PRZED PODDANIEM GO PRZEZ UPRAWNIONY ORGAN
BADANIU W CELU USTALENIA W ORGANIZMIE ZAWARTOŚCI ALKOHOLU LUB
OBECNOŚCI ŚRODKA ODURZAJĄCEGO**

Wraz z nowelizacją z 2022 r. jako znamię obostrzające w art. 178 § 1 k.k. ustawodawca wprowadził również fakt spożywania alkoholu lub zażywania środka odurzającego po popełnieniu czynu określonego w art. 173 § 1 lub 2, art. 174 lub art. 177 § 1, a przed poddaniem go przez uprawniony organ badaniu w celu ustalenia w organizmie zawartości alkoholu lub obecności środka odurzającego. Równocześnie z tą zmianą zmieniono również brzmienie art. 42 § 3 i 4 k.k., gdzie w części *in fine* tych przepisów dodano sformułowanie „lub po takim zdarzeniu, a przed poddaniem go przez uprawniony organ badaniu w celu ustalenia zawartości alkoholu lub środka odurzającego w organizmie, spożywał alkohol lub zażywał środek odurzający”. Umieszczenie tego sformułowania w końcowej części obu tych przepisów oznacza, że „Przedmiotowa zmiana wprowadza obligatoryjny środek karny w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju na czas nie krótszy niż 3 lata w sytuacji, gdy po popełnieniu czynu określonego w art. 173, 174 lub 177 k.k. [a w przypadku z § 3 czynu określonego w art. 177 § 2 lub art. 355 § 2 k.k. – J.K.], a przed poddaniem go przez uprawniony organ badaniu w celu ustalenia w organizmie zawartości alkoholu lub obecności środka odurzającego, spożywał alkohol lub zażywał środek odurzający”¹³. Odniesienie wprowadzonej zmiany jedynie do przytoczonych rodzajów przestępstw, a nie wszystkich przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, wynika z brzmienia tego przepisu i umiejscowienia tego fragmentu po sformułowaniu „lub po takim zdarzeniu”. Owym zdarzeniem zaś jest enumeratywnie wymienione przestępstwo w art. 42 § 2 lub 3 k.k. Nie do końca precyzyjne jest zatem sformułowanie użyte przez J. Karnat, która wskazuje, że nowelizacja z 2022 r. rozszerza obowiązek orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych „na sprawców zdarzeń komunikacyjnych, którzy w celu ukrycia faktu znajdowania się w stanie nietrzeźwości lub odurzenia w czasie ich zajścia, bezpośrednio po wyczerpaniu znamion przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji popełnionego w stanie nietrzeźwości lub odurzenia, lecz przed poddaniem ich przez uprawniony organ badaniu w celu ustalenia zawartości alkoholu lub obecności środka odurzającego w organizmie, spożywają alkohol lub zażywają środek odurzający po to, aby wykazać, że w czasie dokonania przestępstwa byli trzeźwi lub nie byli odurzeni, lub w ten

13 P. Bogacki, M. Olężałek, *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji z 7.7.2022 r.*, Warszawa 2023, s. 69; analogicznie: D. Szeleszczuk (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024, s. 544.

sposób utrudnić ustalenie ich stanu *tempore criminis*¹⁴. Przesłanka ta ma zastosowanie bowiem tylko do wymienionych rodzajów przestępstw, a nadto irrelevantna jest przyczyna spożywania alkoholu po zdarzeniu przez sprawcę. Przepis nie posługuje się w tym przypadku żadnym znamieniem kierunkowym uniknięcia odpowiedzialności karnej. W związku z nowelizacją Kodeksu karnego dokonano także stosowej zmiany art. 44 ust. 2 ustawy Prawo o ruchu drogowym¹⁵, gdzie zgodnie z punktem 2a, jeżeli w wypadku jest zabity lub ranny, kierujący pojazdem jest obowiązany ponadto do czasu przybycia na miejsce wypadku policji i poddania go badaniu w celu ustalenia w organizmie zawartości alkoholu lub obecności środka działającego podobnie do alkoholu powstrzymać się od spożywania alkoholu i środków działających podobnie do alkoholu. Sugeruje to również za ograniczeniem tej przesłanki jedynie do wymienionych przestępstw, skoro w art. 44 ust. 2 pkt 2a p.r.d. mowa jest jedynie o takim obowiązku w sytuacji, gdy w wypadku jest zabity lub ranny.

Ratio legis nowelizacji sprowadza się bowiem do stwierdzenia, że „Pojawienie się tej przesłanki ma zapobiegać uprzywilejowaniu sprawcy, który dopuszcza się tzw. nadpicia tzn. spożycia alkoholu pomiędzy przestępnym zdarzeniem a poddaniem sprawcy badaniu trzeźwości, co ma z reguły służyć zapewnieniu sobie przez sprawcę tzw. alibi alkoholowego. W ocenie ustawodawcy takie zachowanie powinno powodować identyczne konsekwencje prawnokarne jak prowadzenie pojazdu pod wpływem środka odurzającego, w stanie nietrzeźwości lub zbiegnięcie z miejsca wypadku lub katastrofy komunikacyjnej”¹⁶. W praktyce niewątpliwie powyższe będzie się odnosić do sytuacji, o których wspomina J. Karnat, ale nie tylko. Podobnie wskazywano w uzasadnieniu projektu ustawy, gdzie stwierdza się, że „Jak pokazuje praktyka, zdarzają się bowiem sytuacje, że sprawcy wypadków spożywają po nich alkohol właśnie w celu uniemożliwienia udowodnienia stopnia stanu nietrzeźwości w czasie przestępstwa, co jest wtedy znacznie utrudnione, wymaga przeprowadzania kosztownych badań (wyliczeń) retrospektywnych, które są jednak obciążone dużą niedokładnością, co często uniemożliwia skazanie w warunkach art. 178 k.k. sprawcy, który był w czasie czynu w stanie nietrzeźwości (zgodnie z zasadą, że niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego – art. 5 § 2 k.p.k.)”¹⁷. Jednakże w żadnym miejscu art. 42 § 3 i 4 k.k. ani art. 178 § 1 k.k. nie odwołano się do celu spożywania alkoholu lub zażycia środka odurzającego. Okoliczności zatem tego faktu pozostają bez znaczenia dla obowiązku orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów czy zakwalifikowania czynu kumulatywnie z art. 178 § 1 k.k. Intencja ustawodawcy wskazuje na ułatwienie prowadzenia postępowania karnego w tym zakresie ze względu na

14 J. Karnat (w:) *Kodeks karny. Komentarz*. Art. 1–316, red. B. Gadecki, Warszawa 2023, s. 127.

15 Ustawa z 20.06.1997 r. Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1047), dalej: p.r.d.

16 D. Szeleszczuk (w:) *Kodeks karny...*, s. 544.

17 Druk sejmowy nr 2024, Sejm IX kadencji, s. 66.

trudności dowodowe związane z retrospektywnym badaniem na zawartość alkoholu lub środków odurzających we krwi. Z tych względów jeszcze trudniejsze do ustalenia byłoby powiązanie tej okoliczności z celem utrudnienia postępowania, co w zasadzie nie dałoby się udowodnić.

Do wprowadzonych rozwiązań należy odnieść się jednak z całą stanowczością krytycznie, gdyż ustawodawca nie może wprowadzać domniemań prawnych, argumentując to tylko trudnościami dowodowymi. Wprowadzona zmiana skutkuje bowiem nie tylko obowiązkiem orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów w oparciu o art. 42 § 3 lub 4 k.k., ale także stanowi obligatoryjną podstawę obostrzenia odpowiedzialności karnej w oparciu o art. 178 § 1 k.k. Jest to zatem karanie za zachowanie, które zostało podjęte po popełnieniu już przestępstwa. Co więcej, samo w sobie stanowi ono jedynie wykroczenie z art. 97 Kodeksu wykroczeń¹⁸ jako zachowanie naruszające obowiązek wynikający z prawa o ruchu drogowym. Osoba taka nie może bowiem ponosić odpowiedzialności za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k., gdyż nie prowadziła pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości w ruchu lądowym. Wprowadzenie na skutek nowelizacji tak daleko idących konsekwencji karnych za takie zachowanie godzi w konstytucyjną zasadę proporcjonalności odpowiedzialności karnej. W toku opiniowania projektu ustawy część podmiotów zmianę tę oceniała negatywnie – Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich wskazywał m.in., że „Po pierwsze, spożycie alkoholu lub środka odurzającego już po zdarzeniu mającym charakter przestępstwa nie może stanowić okoliczności kwalifikującej, gdyż odrywa się ono od zachowania sprawczego ujętego w typie czynu zabronionego. Nie stanowi ono tym samym znamienia typu czynu zabronionego, ani też nie jest elementem recydywy”¹⁹. Ocenę tę należy podzielić, gdyż ustawodawca, zarówno na gruncie art. 42 § 2 i 3 k.k., jak i art. 178 § 1 k.k. wiąże negatywne konsekwencje z zachowaniem sprawcy czynu zabronionego mającym miejsce po zdarzeniu. Co więcej, zwrócić należy uwagę, że omawiane rozwiązania nie posługują się żadnymi wartościami granicznymi, uzależniając surowszą odpowiedzialność karną od samego faktu spożywania alkoholu lub środka odurzającego po zdarzeniu. Przepis nie wskazuje również, że spożyty alkohol ma prowadzić do stanu nietrzeźwości lub zażyte środki odurzające do stanu pod wpływem środka odurzającego. To zaś prowadzi do absurdałnej sytuacji, w której uzyskanie wyniku poniżej progu nietrzeźwości lub stanu pod wpływem uzasadniać będzie surowszą odpowiedzialność. W sytuacji zaś, gdy sprawca wypadku drogowego miał wynik 0,15 mg/l alkoholu w wydychanym powietrzu w chwili czynu, to jego odpowiedzialność na podstawie przedmiotowych przepisów jest wyłączona. Nie znajdował się on bowiem w stanie nietrzeźwości, a w stanie po użyciu alkoholu zgodnie z definicją

18 Ustawa z 20.05.1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2119), dalej: k.w.

19 Pismo Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich, II.510.1043.2021.PZ, s. 6, treść dostępna na: <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12351306/12815618/12815621/dokument525804.pdf>

zawartą w art. 46 ust. 2 pkt 2 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi²⁰. W tej sytuacji sprawca taki może odpowiadać jedynie za wykroczenie z art. 87 § 1 k.w. i za typ podstawowy z art. 177 § 1 k.k. Na gruncie odpowiedzialności karnej nie będzie przy tym możliwe obligatoryjne orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów, a jedynie fakultatywne na podstawie art. 42 § 1 k.k.

Wskazane rozwiązania legislacyjne godzą w proporcjonalność prawa karnego. Prawo karne opierać się musi na zasadzie subsydiarności, co oznacza, że „Tylko, gdy jest to konieczne dla ochrony innych konstytucyjnie chronionych wartości, ustawodawca może ingerować poprzez zakazy i nakazy zawarte w normie prawnej w sferę chronionych konstytucyjnie wolności i praw. Samo więc wprowadzanie zakazów lub nakazów określonego zachowania się ma stanowić dla ustawodawcy *ultima ratio*”²¹. Na gruncie art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ograniczenie praw i wolności jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy jest konieczne w demokratycznym państwie, co oznacza, że „Wymóg «konieczności» jest spełniony, jeżeli ustanowione ograniczenia są zgodne z zasadą proporcjonalności. Oznacza to, że: 1) środki zastosowane przez prawodawcę muszą być w stanie doprowadzić do zamierzonych celów; 2) muszą one być niezbędne dla ochrony interesu, z którym są powiązane; 3) ich efekty muszą pozostawać w proporcji do ciężarów nakładanych na obywatela”²². Na gruncie prawa karnego zasada ta ma szczególne znaczenie i nie odnosi się tylko do samego faktu kryminalizacji, lecz także rozmiaru sankcji karnej²³. Oznacza to, że za naruszające zasadę proporcjonalności może być uznane takie ukształtowanie odpowiedzialności karnej, które co prawda jest niezbędne dla ochrony określonego dobra prawnego, ale sposób ukształtowania sankcji za dane zachowanie jest nieadekwatny do tego zachowania. W ocenie autora wprowadzone regulacje postulatu proporcjonalności nie spełniają, gdyż ustawodawca w ten sposób stwarza niewzruszalne domniemanie prawne podyktowane trudnościami dowodowymi w dotychczasowej praktyce. W szczególności zatem ze względu na skutek określony w art. 178 § 1 lub 1a k.k., tzn. dużo bardziej surowszą odpowiedzialność karną w razie spożywania alkoholu po wypadku, a przed poddaniem sprawcy badaniu na zawartość alkoholu w organizmie, regulacja ta nie spełnia kryterium proporcjonalności.

Wskazane uregulowania są wątpliwe również jeszcze z innego powodu. P. Daniluk zwraca bowiem również uwagę, że nowelizacja Kodeksu karnego w tym zakresie godzi w konstytucyjne prawo do obrony, które obejmuje nie tylko określone czynności procesowe, lecz również zachowania faktyczne. Autor ten zwraca uwagę, że „Drastycznym przejawem ingerencji w ów standard konstytucyjny byłoby wdrażanie

20 Ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2151).

21 A. Zoll (w.): *System prawa karnego*, t. 2, *Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011, s. 237–238.

22 M. Szydło (w.): *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 791.

23 J. Kulesza, *Prawo karne materialne...*, s. 84.

sankcji karnych za korzystanie przez sprawcę ze swobody wyboru sposobów i środków obrony. I dlatego też polski ustawodawca, respektując wskazania wypływające z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, nie obejmuje art. 239 § 1 k.k. zachowania sprawcy polegającego na utrudnianiu lub udaremnianiu dotyczącego go postępowania karnego, poprzez np. zacieranie śladów przestępstwa, co służyć ma uniknięciu odpowiedzialności karnej (autopolecznictwo/samopolecznictwo). Analizowany projekt zmierza natomiast w innym kierunku, a mianowicie w kierunku zwalczania za pomocą instrumentarium karnoprawnego czynności mieszczących się w konstytucyjnym prawie do obrony²⁴. Stanowisko to jest trafne, gdyż w uzasadnieniu projektu ustawy odwołano się do przykładów z praktyki wskazujących na celowe działanie kierujących mające na celu utrudnienie ustalenia, czy w chwili czynu kierujący znajdował się w stanie nietrzeźwości. Tym samym wskazane przepisy mogą zostać zakwestionowane z powodu niezgodności ich z Konstytucją RP i w konsekwencji „wyłączone” ze stosowania. Nie byłaby to pierwsza tego typu sytuacja, gdyż w 2016 r. ustawodawca wprowadził art. 233 § 1a k.k. wprowadzający uprzywilejowany typ przestępstwa fałszywych zeznań z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą sprawcy lub jego najbliższemu. Sąd Najwyższy w uchwale siedmiu sędziów, której nadano moc zasady prawnej, stwierdził jednak, że „Nie popełnia przestępstwa z art. 233 § 1a k.k. świadek składający fałszywe zeznanie z obawy przed grożącą mu odpowiedzialnością karną, jeśli – realizując prawo do obrony – zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę, nie wyczerpując jednocześnie swoim zachowaniem znamion czynu zabronionego określonego w innym przepisie ustawy”²⁵. W uzasadnieniu uchwały SN stwierdził, że „Kierując się doświadczeniem życiowym jakie daje praktyka orzecznicza, z dystansem należy podejść do słuszności założenia, że karanie sprawcy czynu zabronionego za złożenie fałszywych zeznań z obawy przed grożącą mu odpowiedzialnością karną przyniesie zauważalną korzyść wymiarowi sprawiedliwości. Zgodzić się należy z poglądem, że skłonność do ukrywania swego przestępstwa, czynu z reguły hańbiącego, za który można spodziewać się kary i potępienia społecznego, jest u człowieka czymś naturalnym. Stąd też trudno oczekiwać, że obawa przed odpowiedzialnością karną za fałszywe zeznania będzie w stanie zmusić sprawcę czynu zabronionego do przełamywania naturalnego instynktu samozachowawczego i wyjawienia prawdy pogarszającej jego pozycję z punktu widzenia odpowiedzialności za przestępstwo, w odniesieniu do którego jest ona bliższa i bardziej realna niż prawdopodobieństwo odległego w czasie skazania za fałszywe zeznania”. Sąd Najwyższy doprowadził zatem do wyłączenia odpowiedzialności karnej świadka, który składa fałszywe zeznania z obawy przed grożącą mu odpowiedzialnością karną, jeżeli w ten sposób realizuje prawo do obrony. Tymczasem

24 P. Daniluk, *Spożywanie alkoholu lub zażywanie środka odurzającego po zdarzeniu, a przed wykonaniem stosownego badania w projekcie nowelizacji Kodeksu karnego z 16.09.2021 r.*, „Palestra” 2021/12, s. 20–21.

25 Uchwała SN z 9.11.2021 r. (I KZP 5/21), OSNK 2022/1, poz. 1, LEX nr 3253397.

uregulowanie z art. 42 § 2 i 3 k.k. oraz art. 178 § 1 k.k. dotyczy analogicznej kwestii, czyli nadpicia alkoholu w celu uniknięcia surowszej odpowiedzialności karnej. Powoduje to, że wskazane regulacje mogą zostać skutecznie zakwestionowane co do zgodności z ustawą zasadniczą. Oczekiwane jest więc podniesienie tej kwestii w drodze pytania co do zgodności z Konstytucją wskazanych przepisów przez sąd orzekający na podstawie art. 193 Konstytucji lub przedstawienie przez sąd odwoławczy zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu w oparciu o art. 441 § 1 k.p.k. Również oskarżony może zainicjować postępowanie co do zgodności omawianych przepisów z Konstytucją w drodze skargi konstytucyjnej, ale dopiero po wyczerpaniu zwyczajnej ścieżki odwoławczej²⁶.

V. ZAKOŃCZENIE

Podsumowując powyższe rozważania, należy wskazać, że regulacje przewidziane w znowelizowanych przepisach art. 178 § 1 i 1a k.k. oraz art. 42 § 2 i 3 k.k. stanowią wyraz ogólnej tendencji do zaostrzania odpowiedzialności karnej przejawianej przez ustawodawcę w ostatnich nowelizacjach Kodeksu karnego. Parlament ma swobodę kształtowania polityki karnej państwa, jednak dokonywane w tym obszarze zmiany muszą być proporcjonalne do celów, jakie ustawodawca ma zamiar osiągnąć, i nie mogą godzić w prawo do obrony. Prawo karne musi opierać się także na zasadzie subsydiarności, a więc powinno być stosowane dopiero w ostateczności i nie może zawierać regulacji, które posługują się niewzruszalnymi domniemaniami prawnymi. Tymczasem taki charakter mają wskazane przepisy, których celem jest obejście trudności dowodowych związanych z nadpiciem alkoholu po zdarzeniu drogowym, co wprost wynika z uzasadnienia projektu ustawy. Konsekwencja zaś wprowadzonych regulacji nie sprowadza się tylko do obowiązkowego orzeczenia zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych, lecz przede wszystkim w zakresie znacznie surowszej odpowiedzialności karnej na podstawie art. 178 § 1 i 1a k.k. w przypadku wybranych przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Tymczasem prawo karne materialne ze swej istoty nie może posługiwać się domniemaniami prawnymi ze względu na to, że dotyczy odpowiedzialności karnej za popełnienie określonego czynu, a nie zachowanie sprawcy mające miejsce po tym fakcie. Z tych względów należy postulować wyeliminowanie wskazanych przepisów bądź w drodze kolejnej nowelizacji Kodeksu karnego, bądź na skutek rozstrzygnięcia Trybunału Konstytucyjnego.

26 M. Bidziński, M. Dąbrowski, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 79*, Warszawa 2024, s. 80–81.

dr Jan Kluza

Asesor sądowy w Sądzie Rejonowym w Kielcach, Zastępca Przewodniczącego II Wydziału Karnego, absolwent studiów doktoranckich w Katedrze Postępowania Karnego UJ.

PhD, assistant judge at the District Court in Kielce, Deputy President of the 2nd Criminal Division, graduate of doctoral studies at the Department of Criminal Procedure at the Jagiellonian University.

ABSTRACT

Keywords: *safety-related traffic offences, accident, alcohol consumption, drug use*

Stricter criminal liability for selected safety-related traffic offences under the 2023 amendment to the Penal Code

In 2023, an act to amend the Penal Code, adopted a year earlier, entered into force. Its main purpose was to tighten the rules of criminal liability. One of the areas where the legislator introduced stricter rules of criminal liability are safety-related traffic offences. In this respect, special attention should be paid to two regulations, contained in Articles 178 and 42 of the Penal Code, which significantly increase the current permissible penalty for selected traffic offenses and introduce new, previously unknown grounds for increasing this liability. The amendment to the Penal Code in this respect raises fundamental doubts that lead to questioning these provisions.

Bibliografia

1. **Bidziński Mariusz, Dąbrowski Marcin**, *Komentarz do Konstytucji RP. Art. 79*, Warszawa 2024
2. **Bogacki Piotr, Olężałek Mariusz**, *Kodeks karny. Komentarz do nowelizacji z 7.7.2022 r.*, Warszawa 2023
3. **Brzezińska Joanna**, *Struktura zmodyfikowanych typów przestępstw. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2020
4. **Budyn-Kulik Magdalena** (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2015
5. **Daniluk Paweł**, *Spożywanie alkoholu lub zażywanie środka odurzającego po zdarzeniu, a przed wykonaniem stosownego badania w projekcie nowelizacji Kodeksu karnego z 16.09.2021 r.*, „Palestra” 2021/12
6. **Karnat Joanna** (w:) *Kodeks karny. Komentarz. Art. 1–316*, red. B. Gadecki, Warszawa 2023
7. **Kulesza Jan**, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 czerwca 2006 r.*, II KK 285/05, „Prokuratura i Prawo” 2008/4

8. **Kulesza Jan** (w:) *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze*, red. J. Kulesza, Warszawa 2023
9. **Marek Andrzej**, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004
10. **Razowski Tomasz** (w:) *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, red. J. Giezek, Warszawa 2021
11. **Stefański Ryszard Andrzej** (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016
12. **Szeleszczuk Damian** (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2024
13. **Szmidt Krzysztof**, *Glosa do postanowienia SN z dnia 28 marca 2002 r., I KZP 4/02, „Prokuratura i Prawo” 2003/4*
14. **Szydło Marek** (w:) *Konstytucja RP. Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, t. 1
15. **Zawłocki Robert** (w:) *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2017
16. **Zoll Andrzej** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, t. 1, cz. 1
17. **Zoll Andrzej** (w:) *System prawa karnego, t. 2, Źródła prawa karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011